

PRÓLOGO

Como Vicerrector de Ordenación Académica y Profesorado me doy cuenta de que estamos inmersos en unos años en los que la generación fundadora del Centro de Estudios Universitarios de Alicante se nos está jubilando. Efectivamente, no son pocos los compañeros que lo acaban de hacer o que lo harán en cursos próximos. Uno de ellos es el que tenemos ocasión de homenajear en el presente volumen. Francisco Gimeno Menéndez, Paco para todos nosotros, entró a ejercer en nuestro centro matriz el curso 1971-72 y, ahora, desde una bien dotada Universidad de Alicante que él ha contribuido a forjar, nos deja. Por ello, dos de los que fueron sus alumnos y ahora son compañeros suyos han pensado que el mejor agradecimiento que le podían brindar era ofreciéndole este volumen que me honro en prologar. A ellos, los editores, se ha añadido un buen número de otros colegas (algunos también discípulos suyos en el pasado), que, con sus mejores trabajos, han dado lugar a una miscelánea de homenaje que es un reconocimiento público del buen trabajo realizado por el profesor Gimeno durante los cuarenta y dos cursos que ha dedicado a nuestra universidad.

Como verá el lector al adentrarse en las páginas de este voluminoso ejemplar, los colaboradores no se limitan ni al área de conocimiento de Francisco Gimeno (Lengua Española) ni a una sola línea de investigación. Son buena muestra de la diversidad de relaciones científicas que el homenajeado ha promovido y mantenido. Así, además de especialistas en su área, los encontramos en otras lenguas, en literatura e, incluso alguno, en historia. Por lo que respecta a las direcciones de estudio, el índice nos muestra claramente las dos que reflejan la dedicación investigadora del profesor Gimeno: la lingüística histórica y la sociolingüística, a las cuales se añaden las practicadas por otros colegas suyos bajo los epígrafes de «lingüística aplicada» y «varia». Y una última observación a tener en cuenta sobre ciertos colaboradores: uno de ellos, caso de Antoni M. Badia i Margarit, es doctor *honoris causa* por nuestra universidad que Gimeno mismo presentó; otros desempeñan importantes cargos de responsabilidad: Humberto López Morales es secretario

de la Asociación de Academias de la Lengua Española, y Francisco Moreno Fernández, que es director académico del Instituto Cervantes.

No me queda más que desear al profesor Gimeno un largo y fructífero disfrute de su jubilación y confiar que la semilla que ha dejado en nuestro campus alicantino germinará tan firmemente como lo hizo en él la de sus profesores.

JOSÉ VICENTE CABEZUELO
Vicerrector, Universidad de Alicante

INTRODUCCIÓ

1. PRESENTACIÓ

Curso 1975-76. Lengua española I. Centro de Estudios Universitarios de Alicante. Dr. Francisco Gimeno Menéndez.

I. La comunicación y el lenguaje

II. Historia de la lingüística

III. La lingüística: plano de la expresión

Així començava —i continuava amb més d'una trentena de temes— el programa densíssim del primer professor que vaig tindre en aquell antic CEU, encara amb regust de l'antic campament militar que havia estat. Jo venia d'una decisió recent entre geografia i filologia, i m'acompanyava el dubte si hauria triat bé com per a passar-me cinc anys de la meua vida estudiant tot allò. Doncs bé, puc dir que des d'aquell primer matí de classe, a primera hora, amb aquell professor jove i entusiasta de la matèria que explicava, vaig saber que l'elecció havia estat plenament encertada. Després, les coses ja van venir rodades: preguntes a la porta de classe, visites al despatx, treballs de curs... l'admiració per les seues recerques potser em va fer una mica pesat... En cursos successius, fins i tot vaig esdevenir col·laborador seu en enquestes de geografia lingüística. No sé si l'ajudaria massa, però jo sí que vaig aprendre lingüística —i de la meua llengua— com no n'hauria après mai amb cap altre professor. Potser ell va tindre en part la culpa que, en acabar el tercer any de cursos comuns de filologia, “el deixara” per una altra universitat, la de Barcelona, on podria completar adequadament els estudis de català que havia començat amb ell —encara que ell no en fóra massa conscient. Això no obstant, hi vaig tornar: el director —i el tema— de la tesi m'esperaven a la Universitat d'Alacant. **(Brauli Montoya)**

El meu primer contacte amb Francisco Gimeno data de ben llarg, fa ja més de tres dècades. Quan realitzava els meus estudis a la Universitat de València, l'il·lustre filòleg valencià Manuel Sanchis Guarner, en assabentar-se

que jo era de Santa Pola, em va comentar que hi havia “un xicot” a la Universitat d’Alacant que havia presentat una tesi de doctorat sobre el meu poble: “Sociolingüística catalana: el habla marinera de Santa Pola” (1975). Òbviament la meua immediata reacció fou proposar-me que jo havia de conèixer aquell professor per a poder tenir accés al seu treball. I així s’esdevingué casualment un dia de primavera quan ell anava en bicicleta per un passeig marítim de Santa Pola i jo vaig eixir corrent darrere d’ell per presentar-me. Tot i la peculiaritat de la trobada, va tenir l’amabilitat d’interrompre el seu passeig per atendre’m i posar-hi les bases d’una amistat que encara dura entre mestre i alumne. A partir d’aleshores, els contactes es repetirien al seu apartament de Santa Pola: ell m’anava posant al corrent dels nous itineraris de la lingüística per mitjà dels seus treballs, i és d’aquesta forma com em vaig introduir en la sociolingüística. Després, en fer els cursos de doctorat i haver de triar director i tema d’investigació, ja ho tenia tot ben decidit. (**Antoni Mas**)

Els dos responsables de l’edició d’aquest llibre, com no podia ser d’una altra manera després de les presentacions que acabem de fer, ens confessem deixebles de Francisco Gimeno Menéndez, Paco Gimeno per als amics. Tots dos vam rebre el seu magisteri i ens en considerem deutors pel que fa a la introducció en la sociolingüística, i, més concretament, en la sociolingüística històrica. I aquesta línia d’estudis és la que va presidir en ambdós la direcció de les tesis doctorals respectives per part del Dr. Gimeno Menéndez. Des de llavors, mai no hem perdut el contacte amb el mestre, ni tan sols quan els nostres camins s’han separat, per qüestions laborals, en altres nivells acadèmics o universitats. Per això, ara que som tots tres en la mateixa Facultat de Filosofia i Lletres, la de la nostra *alma mater*, la Universitat d’Alacant, i que Paco ha finalitzat el seu —estricte— periple professional, volem retre-li homenatge amb el present volum. Perquè sàpia que la dedicació i l’entusiasme que ell va imprimir en nosaltres per aquesta disciplina constituirà sempre el bagatge científic que intentarem transmetre, tan bé com va saber fer ell, als nostres alumnes.

Per tot això, els editors que hem assumit la tasca de compilar aquesta miscel·lània d’estudis en homenatge a Francisco Gimeno, hem triat el bo i millor dels qui l’hem conegut i tractat al llarg de la seua vida universitària. Han estat més de quatre dècades —quaranta dos anys, que es diu prompte— dedicats a la docència i a la investigació des de la Universitat d’Alacant, de la qual es pot considerar fundador. Volem, per tant, que aquest llibre siga un símbol del reconeixement just i de l’admiració i gratitud envers un company que sempre s’ha situat a l’avantguarda de l’aportació científica en el seu camp i que després l’ha difós, ben altruïstament, entre els seus alumnes i

col·legues. És per aquest motiu que sabem positivament que el descans de la dedicació docent universitària que ara comença no significarà de cap manera la interrupció de la seua activitat científica, ans al contrari, estem segurs que justament ara podrà dedicar-s'hi amb major tranquil·litat.

I per acabar aquestes paraules proemials, volem manifestar el més pregon agraïment a les persones i organismes de la Universitat d'Alacant que han fet possible que aquest volum d'homenatge haja arribat per fi a bon port. En primer lloc, al prologuista, el vicerector d'Ordenació Acadèmica i Professorat de la Universitat d'Alacant, el professor José Vicente Cabezuelo, que honora així la figura de l'homenatjat. En segon lloc, a totes les entitats editores que ens han autoritzat a reproduir els treballs dels autors que col·laboren al volum (i que fem constar a l'índex i en la primera nota a peu de pàgina de cada treball). I finalment, als organismes que han col·laborat al finançament de la present edició. Per ordre cronològic, a l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, que reconeixia així, a través del seu director actual, Josep Maria Baldaquí, l'ascendent del Dr. Gimeno sobre una part representativa dels seus membres; després han seguit el Departament de Filologia Hispànica, Lingüística General i Teoria de la Literatura, la Facultat de Filosofia i Lletres, l'Institut Interuniversitari de Llengües Modernes Aplicades, el Vicerectorat de Cultura, Esports i Política Lingüística, i Publicacions de la Universitat d'Alacant, que s'han fet càrrec de la impressió d'un volum tan gruixut. A tots, moltes gràcies de tot cor per ajudar-nos a fer possible aquest projecte.

2. SEMBLANÇA BIOGRÀFICA

El nostre homenatjat va néixer el 8 d'octubre de 1942 a Villena, la ciutat de l'Alt Vinalopó on havien anat a viure els seus progenitors. El pare, Francisco Gimeno Tormo, procedia de la veïna Canals (comarca de la Costera), i la mare, Antonia Carmen Menéndez Cremades, de la capital provincial (Alacant). Son pare tenia una botiga de queviures i sa mare era mestra d'escola. Del matrimoni van néixer tres fills més: Juan Ramón (1945), Antonia (1947) i María Victoria (1950). La influència materna serà decisiva per al futur professional del seu fill, especialment perquè la mare era neboda d'un pedagog il·lustre, Rodolfo Tomás y Samper (l'Altet, 1889), qui havia estudiat a l'Escola Normal del Magisteri d'Alacant i havia estat seleccionat després per la Junta de Ampliación de Estudios (1912), entitat promoguda per la Institución Libre de Enseñanza, per a visitar diversos països europeus (França, Bèlgica, Itàlia i Suïssa), a fi d'aprendre els nous mètodes pedagògics que s'hi aplicaven.

Al si d'aquest ambient familiar, Francisco Gimeno Menéndez va desenvolupar tota la seua educació escolar a Villena: primerament a l'escola infantil de les Carmelites, tot seguit al col·legi de primària Santa María i, ja més grandet, va passar a fer secundària al col·legi de Las Virtudes, on el preparaven per als exàmens de batxillerat que anava a fer a l'institut Pare Vitoria d'Alcoi. En el moment de triar carrera, ell volia fer alguna enginyeria, però la mort prematura de son pare, el va obligar a reorientar els estudis cap al Magisteri. Així que als 18 anys (1960) es matricula a l'Escola Normal d'Alacant i aconsegueix el títol de mestre d'ensenyament primari el 1962. Als 20 anys ja el tenim treballant de mestre a la seua població natal i, de seguida, el 1963 guanya les oposicions de Magisteri. Tanmateix, decideix demanar l'excedència voluntària i estudiar la llicenciatura de Filologia Romànica a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Múrcia, carrera que corona l'any 1968.

Entre els professors de Múrcia, Gimeno en recorda sobretot tres: Luis Rubio García, de filologia romànica, que serà qui dirigirà els seus treballs acadèmics: la tesina (1971) i la tesi (1975); Manuel Muñoz Cortés, especialista en gramàtica històrica, que havia estat deixeble de Rafael Lapesa, i el dialectòleg José Muñoz Garrigós, que explicava també gramàtica històrica. De Luis Rubio, natural de Lleida, rebrà coneixements d'italià i català, i, a través d'aquests últims, accedirà a l'obra de dos clàssics de la filologia catalana contemporània: Manuel Sanchis Guarner i Antoni M. Badia i Margarit. Això tindrà la seua importància en el futur professional de Gimeno, perquè ell, a pesar de no haver tingut el català com a llengua familiar, afegirà aquesta formació acadèmica rebuda a Múrcia a una sèrie de circumstàncies favorables que faran que acabe aprenent la llengua dels valencians i, encara més, contribuint a la difusió de la filologia catalana al sud valencià.

Gràcies a la seua llicenciatura, Gimeno passa a exercir l'any 1969 com a professor interí de Llengua i Literatura Espanyola de l'Institut Tècnic d'Ensenyament Mitjà d'Elx, on treballa els cursos 1969-1970 i 1970-1971. A la capital del Baix Vinalopó acabarà establint-se perquè una companya de carrera, la il·licitana Margarita Serrano Bru, esdevindrà amb el temps la seua dona; es casaran el 1970 i tindran dos fills: Francisco (1971) i Vicente (1973). Mentrestant, el nostre homenatjat continuarà la seua carrera acadèmica amb la presentació d'una tesina que publica el mateix any la Caixa d'Estalvis Provincial d'Alacant sota el títol *Estudio filológico de la versión romance de Privilegios de Alfonso X el Sabio a Alicante, guardados en su Archivo Municipal* (1971) i, de seguida, és anomenat professor encarregat de curs de Llengua Espanyola al recentment creat Centre d'Estudis Universitaris d'Alacant el curs 1971-1972.

A partir de la preparació de la seua tesi doctoral, “Sociolingüística catalana: el habla marinera de Santa Pola”, llegida el 1975, Gimeno entra en contacte i enceta una col·laboració amb els grans dialectòlegs i sociolingüistes del moment: Manuel Alvar, que dirigeix l’*Atles Lingüístic d’Espanya i Portugal* (ALEP); Antoni M. Badia i Joan Veny, que porten entre mans l’*Atles Lingüístic del Domini Català* (ALDC) i la part catalana de l’*Atles Lingüístic d’Europa* (ALE), i, potser la relació més duradora i fructífera, amb el sociolingüista porto-riqueny i universal Humberto López Morales. Gràcies a aquest bagatge, la tasca universitària de Gimeno a Alacant suposarà la introducció entre els futurs filòlegs de les darreres tendències en dialectologia, sociolingüística i lingüística històrica. I això tant en l’àmbit de la filologia espanyola, que constituirà la seua àrea de coneixement, com catalana, on s’inserirà *de facto* gràcies a la companyia i amistat de Lluís Alpera, primer professor de català del nostre homenatjat i nucli originari del futur Departament de Filologia Catalana de la Universitat d’Alacant. Amb Alpera, Gimeno acaba d’afermar els seus coneixements de català i, amb aquesta base, produirà escola, com es podrà comprovar en les dues primeres tesis dirigides, presentades pels qui signem aquestes ratlles:

1985: “De sociolingüística històrica: canvi lingüístic en curs i desplaçament de llengües a l’extrem meridional de la llengua catalana” (Brauli Montoya Abat).

1993: “El canvi lingüístic del català en l’administració eclesiàstica d’Elx en l’edat moderna” (Antoni Mas i Miralles).

Ben cert que l’àrea de coneixement oficial de Gimeno no ha estat la llengua catalana. Per això, la resta de tesis que ha dirigit, s’emmarquen dins l’àmbit del castellà:

1993: “De la inmigración a la integración: problemas sociolingüísticos” (Antonio Mula Franco).

1999: “Léxico y sociedad en Los Bravos de Jesús Fernández Santos” (José Diego Santos).

2012: “Estudio sociolingüístico de la lengua de signos española en la Comunidad Valenciana” (Joaquín Pedro Rodrigo López).

Ara bé, no són menyspreables les publicacions en català i sobre el català, dedicades, sobretot, a estudiar la situació sociolingüística del País Valencià:

- 1982:** “Alternatives al bilingüisme valencià meridional: a propòsit d’una pre-enquesta sobre les actituds lingüístiques” (*Treballs de Sociolingüística Catalana* 4, pp. 51-61).
- 1983:** “Vers una sociolingüística històrica” (*Treballs de Sociolingüística Catalana* 5, pp. 53-70).
- 1986:** “Llengua, cultura i societat a Alacant” (*Miscel·lània Badia i Margarit* 4, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, pp. 171-189).
- 1986:** “*Die Mundart von Alacant* i el bilingüisme diglòssic de l’àrea l’Alacantí- el Vinalopó” (*Materials del Congrés d’Estudis del Camp d’Alacant*, Alacant, pp. 289-298).
- 1987:** “Colomina i Castanyer, J. *L’alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística*” (*Límits* 2, pp. 100-103).
- 1989:** *Sociolingüística* (Universitat de València), en col·laboració amb Brauli Montoya.
- 1991:** “Cap a una anàlisi sociolingüística del País Valencià” (*Treballs de Sociolingüística Catalana* 9, pp. 105-114), en col·laboració amb Lluís Alpera.
- 1995:** “Cap a una reconstrucció del vernacle del Baix Vinalopó i de l’Alacantí a finals del segle XIX” (*A sol post. Estudis de llengua i literatura* 3, pp. 115-135), en col·laboració amb Manuela R. Hernández.
- 2000:** *La carta de població de Vinaròs: 1241* (Vinaròs: Regidoria de Cultura), en col·laboració amb Ferran Garcia.
- 2003:** “*Laudatio*” *com a doctor honoris causa de l’ Excm. Sr. A. M. Badia i Margarit. Solemne acte d’investidura* (Universitat d’Alacant, pp. 4-11), en col·laboració amb Brauli Montoya Abat.

Remarquem el fet que el primer d’aquests treballs (1982) anava encapçalat per una dedicatòria que ens donava una gran lliçó sociolingüística: “A mon pare, que mai no sabé que jo l’entenia”. Efectivament, Gimeno, que havia nascut a Villena, una ciutat castellanoparlant incorporada al País Valencià a mitjan segle XIX (1836), arran de la divisió de l’Estat espanyol en províncies, no havia tingut el català en el seu àmbit local. Quant al seu nucli familiar, també presentava l’absència del català, perquè, a pesar de la catalanitat lingüística del pare, que era de Canals, com hem dit al principi, calia tenir en compte la residència a Villena i el fet que la mare era alacantina descendent de la burgesia castellanitzada de la ciutat. Malgrat totes aquestes circumstàncies, Gimeno sentia son pare parlar en català amb els amics que el visitaven i hi va anar adquirint una competència passiva que, a causa de la mort primerenca del pare i l’estat encara inicial de l’adquisició del català per part de Gimeno, ell no va arribar mai a confessar-li en vida. Per això la dedicatòria

i també la base amb què Gimeno comptava en entrar en contacte amb la cultura catalana durant els seus estudis a Múrcia i, més encara, quan va entrar a treballar a Alacant.

Finalment, per a cloure aquesta part acadèmica de la seua biografia, hem de fer referència als cursos i seminaris impartits en diverses universitats, d'Amèrica (Hondures) i, sobretot, d'Europa, on ha fet estades d'intercanvi amb altres professors a Bielefeld i Bremen (Alemanya), Liverpool (Gran Bretanya), Turku (Finlàndia), Utrecht (Holanda), Versalles (França) i Viena (Àustria).

3. BIBLIOGRAFIA¹

- 1977:** “Introducción a la sociolingüística” (*Ítem* 2, pp. 53-65).
- 1979:** “Sociolingüística: Un modelo teórico” (*Boletín de la Academia Puertorriqueña de la Lengua Española* 7/1, pp. 125-168).
- 1981:** “Dimensiones del multilingüismo” (*Revista Española de Lingüística* 11/2, pp. 341-373).
- 1982:** “Aproximación sociolingüística a la comunidad de habla valenciana meridional” (Ninyoles, R. L. *et alii*, *Estructura social al País Valencià*, València: Diputació de València, pp. 725-737).
- 1983:** “El seseo valenciano de la comunidad de habla alicantina” (*Anales de Literatura Española de la Universidad de Alicante* 1, pp. 345-362).
- 1983:** “Hacia una sociolingüística histórica” (*Estudios de lingüística* 1, pp. 181-226).
- 1984:** “Multilingüismo y multilectismo” (*Estudios de lingüística* 2, pp. 61-89).
- 1984:** “El sustrato lingüístico y el seseo valenciano de la comunidad de habla alicantina” (*Estudis en memoria del professor Manuel Sanchis Guarner: estudis de llengua i literatura*, vol. 1, pp. 139-146).
- 1984:** *El Libro de los primitivos privilegios de Alicante de Alfonso X el Sabio* (Ed. facsimilar; Madrid: Edilán), en col·laboració amb Juan Manuel del Estal i M. Luisa Cabanes Català.
- 1985:** *Léxico de los marineros peninsulares* (vols. 1-2, Madrid: Arco/Libros), en col·laboració amb Manuel Alvar.
- 1985-1986:** “Sustitución lingüística en las comunidades de habla alicantinas” (*Estudios de lingüística* 3, pp. 237-268).
- 1985-1986:** “Textos jurídicos y contexto social” (*Estudios de lingüística* 3, pp. 341-352).

1. Excloem d'aquesta secció la bibliografia ja esmentada als apartats anteriors.

- 1985: "El romance medieval en el contexto valenciano meridional" (*Historia de la provincia de Alicante. Edad Media*, vol. III, Murcia, pp. 493-496).
- 1985: "Caracterización sociolingüística del *Libro de los primitivos privilegios de Alicante de Alfonso X el Sabio*" (*Studia historica in honorem V. Martínez Morellá*, Alicante, pp. 117-142).
- 1986: "Sustitución lingüística en las comunidades de habla alicantinas" (*Estudios de Lingüística* 3, pp. 237-267).
- 1986: "Textos jurídicos y contexto social" (*Estudios de Lingüística* 3, pp. 341-352).
- 1987: "A propósito de comunidad de habla: *The Social dimension of dialectology*, de J. P. Rona" (M.T. Vaquero y H. López Morales, eds., *Actas del I Congreso Internacional sobre el español de América*, pp. 689-698).
- 1988: "Aproximación sociolingüística a los orígenes del español" (*Actas del I Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, vol. 2, pp. 1183-1192).
- 1988: "De sociolingüística histórica: Tradición grafemática y variable fonológica" (*Boletín de la Academia Puertorriqueña de la Lengua Española* 11/ 2, pp. 71-86).
- 1988: "Sociolingüística histórica" (*Actas del XVIII Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románicas*, Tübingen, vol. v, pp. 111-120).
- 1988: "El conflicto lingüístico valenciano en los siglos XIX y XX" (*Historia de la provincia de Alicante. Edad Contemporánea. Siglo XX*, VI, Murcia, pp. 517-524), en col·laboració amb Brauli Montoya Abat.
- 1989: *Léxico de los marineros peninsulares*, vols. 3-4 (Madrid: Arco/Libros), en col·laboració amb Manuel Alvar.
- 1989: *Enquesta sociolingüística al País Valencià 1985* (Publicaciones de la Universidad de Alicante; microforma: 4 microfiches, 988 fotografías), en col·laboració amb D. Mollà, L. Alpera, A. Tobarra i M. Lledó.
- 1990: *Dialectología y sociolingüística españolas* (Universidad de Alicante).
- 1990: "De sociolingüística histórica: En torno a los orígenes del español" (F. Moreno, ed., *Estudios sobre variación lingüística*, Alcalá de Henares, pp. 89-102).
- 1990: "Anglicismos léxicos: Un primer estado de la cuestión" (*Estudios de filología inglesa: homenaje al Dr. P. J. Marcos Pérez*, Alicante, pp. 157-167), en col·laboració amb María Victoria Gimeno Menéndez.
- 1991: "Lengua y sociedad" (*Historia de la provincia de Alicante. Cultura popular e industrias tradicionales*, vol. VII, Murcia, pp. 565-574).
- 1991: "El estado de la cuestión sobre el anglicismo léxico" (*El español de América: actas del III congreso internacional de el español en América*,

- Valladolid, vol. 2, pp. 741-750, en col·laboració amb María Victoria Gimeno Menéndez.
- 1992:** “Sobre la confusión del grafema medieval -z y -s en posición final de palabra” (M. T. Vaquero, A. Morales, eds., *Homenaje a Humberto López Morales*, 195-204).
- 1992:** “Dialectología y sociolingüística españolas: el estado de la cuestión” (*Hispanorama* 61, pp. 159-164).
- 1992:** “José G. Mendoza. El reto de la normalización lingüística en Bolivia. Nota bibliográfica” (*Lingüística* 4, pp. 352-356).
- 1992:** “El sustrato lingüístico y el seseo valenciano de la comunidad de habla alicantina”, (*Miscel·lània Sanchis Guarnier*, II, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, pp. 161-184).
- 1993:** “Laudatio” (*Solemne acto de investidura como Doctor honoris causa del Excmo. Sr. D. Manuel Alvar*, Universidad de Alicante, pp. 3-8).
- 1995:** “Sociolingüística y enseñanza de la lengua” (*LEA*, XV/2, p. 22).
- 1995:** “Sociolingüística del español en los siglos X al XII” (M. T. Echenique, M. Aleza, M. J. Martínez, eds., *Actas del I Congreso de Historia de la lengua española en América y España*, 281-292).
- 1995:** *Sociolingüística histórica: siglos X-XII* (Madrid: Visor Libros / Universidad de Alicante).
- 1995:** “Historical Sociolinguistics: a current trend of research” (*Catalan Review*, IX/2, pp. 291-315), en col·laboració amb Brauli Montoya Abat i Manuela R. Hernández.
- 1996:** “A propósito del anglicismo léxico: cambio de código calco léxico” (*Actas del X Congreso Internacional de la ALFAL*, México, pp. 750-755), en col·laboració amb María Victoria Gimeno Menéndez.
- 1996:** “Reflexiones sobre la historia de la sociolingüística catalana” (*Actas del X Congreso Internacional de la ALFAL*, México, pp. 834-844), en col·laboració amb Brauli Montoya Abat.
- 1997:** “Historia de la dialectología social y sociolingüística españolas” (J. Dorta, L. Manuel, V. Almeida, eds., *Contribuciones al estudio de la lingüística hispánica: homenaje al profesor Ramón Trujillo*, vol. 2, pp. 297-308).
- 1998:** “Sociolingüística catalana” (*Lingüística* 7, pp. 87-138), en col·laboració amb Brauli Montoya Abat.
- 1998:** “La sustitución lingüística de las lenguas prerromanas por el latín” (C. García Turza, F. González Bachiller, J.J. Mangado Martínez, eds., *Actas del IV Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, vol. 2, pp. 475-484).

- 1998:** “Grafemática y sociolingüística histórica: a propósito del *Libro de los primitivos privilegios de Alicante*” (J. M. Blecua, J. Gutiérrez, L. Sala, eds., *Estudios de grafemática en el dominio hispánico*, pp. 123-134).
- 1999:** “Hacia un análisis cuantitativo del anglicismo léxico” (J. A. Samper Padilla, M. Troya Déniz, eds., *Actas del XI Congreso Internacional de la Asociación de Lingüística y Filología de la América Latina*, vol. 2, 1999, pp. 1015-1025), en col·laboració amb María Victoria Gimeno Menéndez.
- 1999:** “Evolución social de las lenguas en la Comunidad Valenciana” (P. Gómez Manzano, P. Carbonero Cano, M. Casado Velarde, eds., *Lengua y discurso: estudios dedicados al profesor Vidal Lamíquiz*, pp. 399-406).
- 1999-2002:** “Paraguay: siglos xvii y xviii. Coordinación, selección y transcripción de textos” (E. Rojas, ed., *Documentos para la historia lingüística de Hispanoamérica. Siglos xvi a xviii*, Tucumán/Madrid, II, CD, VII, 1-20, pp. 449-469), en col·laboració amb Pilar Martínez Valdueza.
- 1999:** (*Estudios de lingüística hispánica. Homenaje a María Vaquero*, San Juan de Puerto Rico, pp. 277-290), en col·laboració amb Joaquín Rodrigo López.
- 2000:** “Evolución social de las lenguas en la Comunidad Valenciana” (*Lengua y discurso. Estudios dedicados al Prof. Vidal Lamíquiz*, Madrid, pp. 399-406).
- 2000:** “Laudatio” (*Solemne acto de investidura como Doctor honoris causa de los Excmos. Sres. D. Ignacio Bosque y D. Humberto López Morales*, Alicante, pp. 9-17).
- 2001:** “El desplazamiento lingüístico del español por el inglés en la prensa hispana de los Estados Unidos” (*II Congreso Internacional de la Lengua Española*, Valladolid, CD, Madrid).
- 2001:** “Sustitución lingüística del español por el inglés” (*Analele Stiintifice ale Universitatii de Stat din Moldova*, pp. 147-150).
- 2002-2004:** “A propósito de lengua y dialecto: el estándar” (*Archivo de filología aragonesa*, vol. 59-60, 2, pp. 1277-1290).
- 2002:** “Aspectos sociolingüísticos de la lengua de signos española en la Comunidad Valenciana” (C. Saralegui Platero, M. Casado Velarde, eds., *Pulchre, bene, recte: homenaje al prof. Fernando González Ollé*, pp. 605-624), en col·laboració amb Joaquín Rodrigo López.
- 2003:** “Historia de la dialectología y sociolingüística españolas” (J. C. Roviara Soler, ed., *Con Alonso Zamora Vicente: “La Lengua, la Academia, lo Popular, los Clásicos, los Contemporáneos”*, vol. 1, pp. 67-84).
- 2003:** “Gramática y variación en el origen del acusativo preposicional” (F. Moreno Fernández, J. A. Samper Padilla, M. Vaquero, M. L. Gutiérrez-

- rrer Araus, C. Hernández Alonso, F. Gimeno Menéndez, eds., *Lengua, variación y contexto: estudios dedicados a Humberto López Morales*, vol. 2, pp. 625-637).
- 2003:** *El desplazamiento lingüístico del español por el inglés* (Madrid: Cátedra), en col·laboració amb María Victoria Gimeno Menéndez.
- 2003:** *El desplazamiento lingüístico del español por el inglés* (Apéndices de anglicismos léxicos) (Alicante: Fundacion BV Miguel de Cervantes), en col·laboració amb María Victoria Gimeno Menéndez.
- 2003:** *Lengua, variación y contexto: estudios dedicados a Humberto López Morales* (Madrid: Arco Libros), en col·laboració amb Francisco Moreno Fernández, José Antonio Samper Padilla, María Vaquero, María Luz Gutiérrez Araus, César Hernández Alonso.
- 2004:** “Situaciones sociolingüísticas dispares en el proceso de formación de las lenguas romances” (*Aemilianense* 1, pp. 171-223).
- 2004:** “La variación en el origen del acusativo preposicional” (*Signo & Señal* 13, pp. 13-33).
- 2006:** “Sociolingüística histórica: el proceso de formación de las lenguas románicas” (J. L. Blas Arroyo, M. Velando Casanova, M. Casanova Avalos, eds., *Discurso y sociedad: contribuciones al estudio de la lengua en contexto social*, pp. 33-80).
- 2007:** “A propósito de lengua y dialecto: el estándar” Rosa M. Castañer y José M. Enguita (eds.) *Archivo Filología Aragonesa. In memoriam Manuel Alvar*, LIX-LX, 2002-2004, pp. 1277-1290.
- 2007:** “Spanish and Catalan in the Community of Valencia” (*International Journal of the Sociology of Language*, 184, pp. 95-107), en col·laboració amb José Ramón Gómez Molina.
- 2008:** “Éstandar y comunidad de habla en los estudios de disponibilidad léxica” (A. Álvarez Tejedor, ed., *Lengua viva: estudios ofrecidos a César Hernández Alonso*, pp. 373-388), en col·laboració amb E. Martínez Olmos.
- 2008:** “En torno a comunidad de habla: la elisión de -s final”, (C. Company, J.G. Moreno, eds., *Actas del VII Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, Mérida, vol. 1, pp. 255-274).
- 2008:** “La respuesta de la lengua española ante la globalización económica y el anglicismo léxico” (*Actas del VI Congreso Internacional de “El español de América”*, Tordesillas, Valladolid, pp. 251-268).
- 2008:** “La situación sociolingüística de la Comunidad Valenciana” (M. Doppelbauer y P. Cichon, eds., *La España multilingüe. Lenguas y políticas lingüísticas de España*, Viena, pp. 213-232).

- 2008:** “Análisis de las perturbaciones de la voz en enfermos de Parkinson” (*Actas del I Congreso Internacional sobre Lenguaje y Asistencia Sanitaria. Dr. E. Alcaraz/1940-2008/ In memoriam*, Alicante, CD), en col·laboració amb Joaquín Rodrigo López.
- 2008:** “En torno a comunidad de habla: la elisión de *s* final” (*Actas del VII Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, I, Madrid, pp. 255-274).
- 2008:** “El cambio lingüístico estable. La elisión de *-s* final en español” (*Revista Internacional de Lingüística Iberoamericana*, VI/2, 12, pp. 141-155).
- 2009:** “Cláusulas subordinadas en función de complemento en indirecto (F3)” (C. Hernández, ed., *Estudios lingüísticos del español hablado en América*, I, Madrid, pp. 335-351), en col·laboració amb Cecilia Hare.
- 2010:** “La transición graduada de la frontera catalano-castellana meridional” (E. Casanova, ed., *Els altres parlars valencians. I Jornada de parlars valencians de base castellano-aragonesa*, Valencia, pp. 269-288), en col·laboració amb Esther Martínez Olmos.
- 2010:** “La función social de los protorromances hispanos”, *Aemilianense* 2, pp. 127-202), en col·laboració amb Claudio García Turza.
- 2010:** “Presentación del volumen” (*Aemilianense* 2, pp. 9-11).
- 2010:** “La situación social y jurídica de la lengua de señas española” (J. L. Cifuentes Honrubia, A. Gómez González-Jover, A. Lillo, F. Yus, eds., *Los caminos de la lengua. Estudios en homenaje a Enrique Alcáraz Varó*, pp. 847-869), en col·laboració amb Joaquín Rodrigo López i Habiba Boukherrouba.
- 2011:** “Prólogo” (Claudio García Turza, *Los primitivos romances hispánicos. Nuevas aportaciones desde los glosarios visigóticos*, Logroño, pp. 9-11).
- 2012:** “El impacto de la globalización económica y del anglicismo léxico en los diarios y la publicidad”, *I Jornadas Vocento*, Logroño, 2012), en col·laboració amb Luisa Valozic.
- 2013:** “Presentación del volumen” (*Amelianense*, III, pp. 7-10).
- 2013:** “Congreso Internacional de Sociolingüística Histórica sobre el proceso de formación de las lenguas romances con motivo de su inauguración” (*Amelianense*, III, pp. 11-13).
- 2013:** “Conclusiones del Congreso Internacional de Sociolingüística Histórica sobre el proceso de formación de las lenguas romances” (*Amelianense*, III, pp. 15-21).
- 2013:** “Fundamentos antropológicos y sociológicos de los protorromances hispanos” (*Amelianense*, III, pp. 47-131).

4. SOBRE AQUEST VOLUM

El llibre que presentem conté una trentena llarga de treballs que es reparteixen aproximadament meitat i meitat entre els procedents d'autors de la Universitat d'Alacant i els d'altres universitats. Aquests autors no es limiten a l'estricta àrea de coneixement del nostre homenatjat (Filologia Espanyola al principi i, després, Llengua Espanyola), atès que els interessos investigadors de Gimeno, com hem pogut comprovar en pàgines anteriors, no s'han circumscribit al castellà, i les seues relacions amb el món de la filologia (i la història, fins i tot) han estat molt àmplies. Així, els especialistes que han aportat contribucions són —som— també d'altres filologies (Alemanya, Anglesa, Catalana i Llatina), de Lingüística General i, fins i tot, d'Història Contemporània. Dissortadament, no hi són tots els que hi podrien haver participat a causa de diverses circumstàncies que fóra molt llarg de detallar ací.²

La idea inicial era organitzar un compendi de treballs ja publicats amb anterioritat, dels quals els seus autors se'n sentiren especialment satisfets. Com ja s'ha recordat al principi del volum, es tractava de seleccionar “el bo i millor” en homenatge al professor d'uns i al company d'altres.³ En el procés, però, ens arribaren alguns treballs que s'havien presentat en congressos però que no s'havien arribat a publicar i algun altre d'inèdit que, evidentment, no podíem menysprear. En tots els casos, hem respectat els estils d'edició de les publicacions originals. Completava la idea inicial el fet de recollir treballs que es mogueren dins les dues línies d'investigació que ha seguit Francisco Gimeno durant la seua carrera universitària: la lingüística històrica i la socio-lingüística. De bell nou, vam haver de fer excepcions perquè no podíem rebutjar el desig de participar de molts col·legues que no pertanyien a aquestes especialitats. Així, encara que la major part de les contribucions se situen en els camps esmentats, hi hem donat cabuda a una altra secció, la de lingüística aplicada, i, fins i tot, n'hem creat una de “vària”.

Pel que fa a les llengües dels treballs, ja havíem previst que la majoria serien en castellà, a causa de l'àrea de coneixement de Francisco Gimeno, i que

2. En aquest sentit, volem deixar constància de tres col·legues, que davant la impossibilitat de lliurar-nos un treball, ens van manifestar el desig de ser inclosos en una *tabula gratulatoria* que no hem arribat a fer. Ells són José Luis Cifuentes, José Mateo, tots dos de la Universitat d'Alacant, i Antoni Ferrando, de la Universitat de València.

3. La majoria dels invitats a participar en la miscel·lània ens expressaren l'agraïment per haver comptat amb ells i, alhora, l'admiració que sentien per l'homenatjat. En alguns casos en quedà constància per escrit, com en aquest exemple que reproduïm: “He recibido con gran alegría tu noticia sobre el homenaje —más que merecido— a nuestro querido Paco. Te agradezco que te hayas acordado de mí para estar en este selecto grupo de amigos. José Antonio Samper Padilla”.

bona part serien en català, perquè el seu magisteri s'havia estès també sobre la nostra llengua. Però no havíem previst que n'hi hauria també en anglès, gràcies als especialistes en aquesta llengua que hi han col·laborat. Aquest fet ve a mostrar el context plurilingüe en què s'ha mogut sempre Francisco Gimeno en la seua activitat investigadora i de difusió del coneixement; el mateix context que ell ha defensat sempre des d'una pràctica que ha mirat d'evitar la reducció del nombre de llengües que es parla al nostre planeta. I no sols pel fet que preservar aquesta diversitat lingüística, patrimoni de la humanitat, ha de ser per a qualsevol filòleg un compromís deontològic, sinó també perquè el futur de les llengües ha de ser sempre el de la convivència i la tolerància.

Fet i fet, hi hem reunit trenta-un treballs, que hem classificat en els quatre apartats esmentats:

4.1 *Lingüística històrica*

En aquest primer apartat hem reunit deu contribucions, que extractem a continuació seguint l'ordre alfabètic del primer cognom dels seus autors.

Manuel Alvar Ezquerro: "El paso del léxico del *Diccionario* de Nebrija (¿1495?) al *Vocabulista* de fray Pedro de Alcalá (1505)". Alvar mostra que no hi ha una correspondència total entre les dues obres esmentades, ja que hi ha mots que apareixen en una obra i no en l'altra. A partir d'aquesta constatació, s'hi analitza el pròleg de l'obra del frare per comprovar les intencions de l'autor i es repassen minuciosament els camps semàntics de les dues obres lexicogràfiques a fi de verificar aquestes diferències. Amb tot, Alvar no aconsegueix saber a què respon el desajust d'aquesta reciprocitat en una obra i en l'altra, encara que sí que comprova que Pedro de Alcalá redueix el nombre de paraules en les tres primeres lletres del seu diccionari.

Antoni M. Badia i Margarit: "325 *Regles de esquivar vocables* a la cerca d'autor". Badia hi repassa, extensament, la polèmica suscitada per ell mateix sobre l'assignació de l'autoria de les *Regles*. En la primera edició del text (1950), Badia defensava que l'obra tenia l'autoria conjunta del valencià Bernat Fenollar i del barceloní Jeroni Pau, tal com s'esmenta al manuscrit, mentre que Pere Miquel Carbonell era considerat un simple copista de l'obra. Tanmateix, a partir del seu estudi lingüístic molt més aprofundit, realitzat el 1999, Badia proposa que l'autor és Pere Miquel Carbonell. Aquest canvi el justifica amb nous arguments de caire filològic, sociolingüístic i històricocultural. Tot i això, Germà Colón i Antoni Ferrando no creuen en aquesta autoria, motiu pel qual Badia polemitza amb ells a fi de rebatre'n els arguments.

Emili Casanova Herrero: “Diacronia del vocalisme tònic dels cultismes en català: una explicació”. S’hi estudia l’evolució fonètica de les *ee* tòniques del llatí quan passen als cultismes en català, amb l’objectiu d’esbrinar els passos i les regles d’adaptació al català oral. S’hi analitza un important corpus de cultismes amb *e/o* en documentació catalana segons el context d’aparició de les vocals tòniques i després es contrasta, en primer lloc amb el seu ús en llatí; en segon lloc, amb el funcionament dels mateixos mots en altres llengües romàniques i, finalment, amb els mots populars que comparteixen uns mateixos contextos fonèticsintàctics.

Jordi Colomina Castanyer: “El dialecte murcià com a resultat del contacte lingüístic medieval castellà-català”. Possiblement, alguns prejudicis lingüístics no han afavorit l’estudi de la influència del català sobre el castellà de Múrcia. Per això l’autor es disposa, per una banda, a oferir una documentada introducció històrica i documental per a justificar la presència del català al Regne de Múrcia després de la conquesta de Jaume I el 1266 i la posterior repoblació amb una majoria de catalanoparlants. A continuació, repassa les interferències fonètiques, morfològiques, sintàctiques i lèxico-semàntiques que s’observen en la llengua medieval de Múrcia o que perduren en el murcià actual. L’exemplari aportat és ben significatiu a fi de no deixar cap dubte d’aquesta repoblació catalana medieval i la consegüent petja lingüística en la varietat dialectal murciana actual.

Maria Teresa Echenique Elizondo: “¿Tradición múltiple en la lexicografía vasco-latinorománica? Algunas notas sobre el componente fraseológico en diccionarios bilingües y trilingües de los siglos *xvi* al *xviii*: de Nicolas Landuchio (1562) a Jose Maria Aizpitarte (c. 1785)”. L’autora analitza el contacte tan estret que la llengua basca ha mantingut amb les llengües romàniques al llarg del temps, fet que ha propiciat profundes conseqüències en el lèxic i en la historiografia d’ambdues parts. L’objectiu del treball és reconstruir de forma actualitzada la tradició romànica (principalment castellana) continguda en els diccionaris bilingües i multilingües d’àmbit basc que pertanyen als segles *xvi* al *xviii*. Atesa l’amplitud d’informació continguda en aquests diccionaris, juntament amb l’escassa nòmina de treballs previs en aquesta línia d’investigació, la inserció d’unitats fraseològiques del castellà serveix de guia per a suggerir possibles itineraris transitats per tradicions lexicogràfiques diverses fins a la seua integració en els diccionaris bascos.

Claudio García Turza: “En los orígenes de la escritura española: la creación gráfica de los glosadores altomedievales”. Aquest treball comença assentant alguns conceptes bàsics: les llengües naixents no són imperfectes, el que passa és que a nosaltres ens arriben fragmentàriament. El castellà, per tant, no és perfecte en el seu famós còdex de San Millán de la Cogolla.

A partir de l'anàlisi de les Gloses Silenses (còdex *Add.* 30853 de la Biblioteca de Londres), l'autor pretén escatir si la còpia és de Silos o de San Millán. Després d'una anàlisi exhaustiva de les característiques gràfico-fòniques, estructura el treball en tres punts: a) l'abecedari reflectit en les gloses; b) els fonemes representats per les lletres de l'abecedari, i c) les lletres o conjunts de lletres que representen els diferents fonemes. Finalment, l'autor opta per San Millán de la Cogolla, on es creen deliberadament i de manera programada els fonaments de la hispanoescriptura, entesa com a escriptura postllatina o la neoescriptura.

Antoni Mas i Miralles i Brauli Montoya Abat: "Contribució a la caracterització de la varietat diafàsica en els textos del segle *xiv*". S'hi planteja una proposta d'anàlisi lingüística amb l'objectiu de poder discriminar la presència d'un estil formal en textos del segle *xiv*. Amb l'ajuda del Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA) i el còmput de freqüències, els autors es proposen: a) esbrinar si els textos del segle *xiv* ja reflectien diferències estilístiques, b) corroborar si l'elecció de trets lingüístics diacrítics plantejats en un treball anterior sobre la llengua del segle *xv* serveixen també per a mesurar la diferència de formalitat d'un text del *xiv*, i c) comparar els resultats de les dues centúries esmentades. Hi ha un tractament quantitatiu dels trets següents: els passats simple i perifràstic, els relatius, els connectors, les conjuncions *car* i *perquè*, el sufix *-ment* i els sufixos *-iblel-able*. El recompte i l'estadística d'aquests trets són els que ajuden a proposar una tipologia de textos segons el seu grau de formalitat.

Juan Francisco Mesa Sanz: "Para la edición crítica de la carta de Alí ibn Muyâhid a la sede episcopal de Barcelona (1057)". A partir de la carta que el rei de la taifa de Dénia, Alí ibn Muyâhid, envia a la seu episcopal de Barcelona el 1057, l'autor fa una proposta d'edició crítica d'aquest tipus de documents. Després de repassar les raons històriques de les diferents versions que tenim a l'abast (una còpia d'Arloví de 1058, una còpia per al *Libri Antiquitatum* i una versió realitzada per Pere Bages el 1230, a més d'altres documents que hi estan relacionats) planteja la possibilitat de preparar el conjunt de documents per a una edició electrònica per mitjà del marcatge de textos mitjançant el sistema informàtic XML.

Reinhard Meyer-Hermann: "Acerca de la relación (genealógica) entre los Fueros de Coria y de Castelo Bom". L'autor estudia la datació de l'origen i la relació de dependència genealògica dels membres dels Furs de la Família Coria Cima-Coa (FCCC) que hi ha en la bibliografia anterior (Maldonado 1949; Cintra 1959; Martínez Díez 1971; Barrero García & Alonso Martín 1989), on trobem plantejaments controvertits, incomplets i/o inexactes. A partir de nous estudis sobre la història de l'autoria de Duarte Nogueira

(1982, 1983, 1998, 2011) i d'investigacions històriques i lingüístiques del mateix Meyer-Hermann (2012, 2013), es podrà respondre detalladament a una pregunta clau de la relació problemàtica entre els FCCC, principalment la relació entre el Fur de Coria i el de Castelo Bom. Finalment, es presenta una nova proposta d'un *estema* genealògic dels FCCC.

Jesús Millan García-Varela: "La llengua catalana a Oriola, segles XIV-XIX. Testimonis i comentaris". Es tracta d'una aportació ingent de documentació oriolana amb l'objectiu de demostrar el passat catalanoparlant d'aquesta ciutat meridional valenciana, actualment de llengua castellana. Hi ha una trentena de citacions, datades entre els segles XIV i XIX, que es presenten ordenades cronològicament, a partir de tota mena de documents (administratius, apològics, eclesiàstics, literaris, polítics, etc.) que fan referència a la situació i les peculiaritats viscudes per la llengua catalana a la ciutat d'Oriola.

4.2 Sociolingüística

La dotzena de contribucions dedicades a la sociolingüística, tant des d'una perspectiva de la macrosociolingüística com de la macrosociolingüística, ocupen la major part del llibre.

Lluís Alpera Leiva: "Cap a una interpretació sociolingüística i semàntica dels problemes d'interferències i de substitucions lèxiques en el valencià meridional". Aquest treball conté, en una primera part, un repàs de la història lingüística i literària de la llengua catalana al País Valencià de finals del segle XIX i una aproximació al marc teòric que desplega la sociolingüística dels anys 70 i 80 del segle passat sobre el contacte de llengües. La segona part conté una anàlisi de la interferència lèxica i semàntica que es detecta en un setmanari satíric alacantí (*El Amic del Poble*) de finals de la centúria dinovena. Alpera aplica a la interferència lingüística alacantina el model proposat per R. Cerdà en un estudi sobre el Camp de Tarragona.

José Luis Blas Arroyo: "El contacto de lenguas como factor de retención en procesos de variación y cambio lingüístico. Datos sobre el español en una comunidad bilingüe peninsular". La interferència pot afavorir el desenvolupament de solucions lingüístiques innovadores o l'acceleració de canvis que es troben latents o en fases evolutives poc avançades. Tanmateix també pot ocórrer el contrari: que el contacte de llengües actue com un important factor de retenció de variants sotmeses a intensa variabilitat. En aquest treball es presenten les dades empíriques sobre dues variables lingüístiques del castellà que s'empra a les comarques castellonenques. Una variable és fonològica, la /-d-/ de la terminació *-ado*, i l'altra és morfològica, el futur sintètic o flectiu contra el futur perifràstic. Els principals resultats de l'estudi mostren

algunes diferències destacades en funció de factors associats a l'entorn catalanoparlant.

María Ángeles Calero Fernández: “Análisis sociolingüístico de las creencias en torno al habla femenina y al habla masculina”. L'autora parteix de les premisses següents: que els grups sexuals vénen definits per paràmetres socials, que totes les comunitats de parla posseeixen una sèrie d'idees compartides sobre les varietats lingüístiques i que les diferències sexolectals no tenen una arrel biològica sinó cultural. A partir d'aquest marc, presenta els resultats d'un treball de camp sobre el castellà en base a tres factors socials: sexe, edat i nivell d'instrucció. Els resultats indiquen que les dones i els homes són conscients dels trets propis de la seua respectiva varietat, però no dels trets característics de l'altre sexe; si bé la parla dels homes està molt més definida que la parla femenina en la ment de la comunitat lingüística i el *feminolecte* posseeix trets com l'ús d'alguns adjectius (*divino/a*, *encantador/a*, *mono/a*, *chuli*), la major correcció lingüística, el discurs cooperatiu, etc.

José Ramón Gómez Molina: “Actitudes lingüísticas en la comunidad de habla bilingüe de Valencia”. És un estudi de les actituds lingüístiques a l'àrea metropolitana de València. Es basa en una enquesta realitzada a una mostra de 234 informants a partir de la qual s'extrauen dades per a una anàlisi quantitativa i qualitativa de les actituds. A partir d'adjectius bipolars que són distribuïts en una escala de l'1 al 7 hom va observant l'opinió que tenen els parlants de les varietats lingüístiques que, disposades en un *continuum*, són: castellà estàndard, valencià estàndard, valencià no estàndard i castellà no estàndard. L'estudi conclou que, malgrat els avanços realitzats pel català dels valencians en els darrers anys, gràcies sobretot a l'ensenyament, aquests són insuficients per a confirmar que ens trobem en un procés de normalització consolidat.

Humberto López Morales: “Los estudios sociolingüísticos en Río Piedras”. És un capítol retrospectiu sobre la introducció de la sociolingüística a la Universitat de Puerto Rico, que comença el mateix any de la seua fundació, el 1968, amb noms com el de José Pedro Rona entre d'altres. El 1971 López Morales imparteix el primer curs reglat sobre sociolingüística a Puerto Rico, dos anys després es publica el seu primer article i el 1978 dirigeix la primera tesi doctoral sobre sociolingüística, i un any després, apareix el primer llibre. L'Academia Puertorriqueña de la Lengua Española, de la qual López Morales acabava de ser elegit membre, també desenvolupa un paper en la implantació de la sociolingüística. En la dècada dels 80 la sociolingüística continua escampant-se. Els temes que tracten López Morales i els seus

alumnes són els de les actituds, la inseguretat lingüística i la competència i l'actuació lingüística.

Antoni Mas i Miralles: “La transmissió de la llengua a les comarques del sud valencià”. L'autor analitza el procés d'interrupció de la transmissió intergeneracional del català en sis poblacions valencianes meridionals (Sant Vicent del Raspeig, Petrer, Elda, Alacant, Elx i Guardamar). Després d'una introducció teòrica i una anàlisi sociolingüística de les poblacions estudiades, juntament amb la cronologia del procés, el treball se centra a exposar els arguments que justifiquen aquest abandonament de la llengua per part dels progenitors dins de les famílies mutants. Les justificacions es divideixen en utilitaristes (que inclouen les raons sobre la categoria social i l'estètica de la llengua) i les desresponsabilitzadores (on trobem raons referides a l'escola, la repressió política, la norma social, els matrimonis mixtos, els immigrants i el turisme).

Brauli Montoya Abat: “Normativa lingüística i estatus del valencià”. El treball es planteja si existeix una normativa del valencià i si aquesta disposa d'un estatus suficient. La resposta a la primera pregunta és afirmativa, però la resposta pel que fa a l'estatus ja no està tan clara. L'autor intenta respondre amb l'anàlisi d'una enquesta passada a València en la qual els subjectes reflexionen lliurement sobre el tema. Així, podem establir una tipologia de parlants que no té una base solament generacional sinó també actitudinal: *lleials*, *idealitzadors*, *subvaloradors* i *assimilats*. Els dos primers grups, carregats d'actituds positives, són els promotors de la normativa, però els altres dos grups, que constitueixen la majoria dels valencians, es reparteixen entre els usuaris de la llengua que no empen la normativa (subvaloradors) i els qui ni tan sols usen la llengua (els assimilats).

Francisco Moreno Fernández: “Sociolingüística y pragmática de actos de habla coloquiales”. El treball té l'objectiu de descriure, a través de l'eix dels tractaments de respecte i de confiança, la relació entre una sèrie de fórmules pragmlingüístiques de relació social i alguns factors socials fonamentals. Això es fa per mitjà d'un qüestionari passat a una mostra de 50 subjectes d'una localitat castellanoparlant sobre diferents fórmules que impliquen una gradació de deferència i cortesia. La mostra es reparteix per quotes de sexe, edat, classe social i instrucció escolar. Els resultats es valoren segons aquestes variables socials i d'acord amb una tipologia d'interlocutors (desconeguts, amics, familiars, joves, etc), amb què es creuen les respostes a cada qüestió. Entre les conclusions, destaca el fet que les fórmules més corteses —sempre més habituals entre les dones— fan acte de presència quan hom parla de vostè, i, pel que fa als factors socials que més influeixen en l'ús de determinades fórmules, són els d'edat i posició social.

Félix Rodríguez González: “Sociolinguistic Variation in the Names of Meals”. L'autor estudia els noms que reben en anglès els dos menjars principals del dia a partir d'una enquesta passada a 545 subjectes segons classe social, sexe, edat i zona geogràfica (dins Anglaterra). Els resultats són que predominen *lunch* per al dinar i *dinner* per al sopar, que són els termes usats al sud, entre els sectors socials alts, les dones i els joves. La situació minoritària o en retrocés és, respectivament, per als termes *dinner* i *tea* o *supper*. La segona part de l'article presenta una comparació entre els noms dels menjars del dia en anglès, en francès i en castellà. El resultat de la comparació dona que el nom del menjar principal és el del vespre excepte en castellà (el d'Espanya, no el d'Amèrica), on el nom del menjar principal (*comida*) és el del migdia. La comparació inclou, de passada, també l'alemany i el portuguès, i, encara però més de passada encara, el català (*dinar/sopar*).

Joaquín Rodrigo López: “Análisis sociolingüístico de la interacción comunicativa de la lengua de señas española (LSE) en la comunidad de señas”. És una aproximació a les diverses característiques que envolten la llengua de signes espanyola i el seu ensenyament. L'autor comença proposant la denominació *lengua de señas* com a més idònia per a referir-se a la llengua dels sords. Després analitza les condicions de la persona bilingüe amb aquesta llengua o de la seua situació de diglòssia, esmenta el tipus d'aprenentatge que haurien de seguir aquestes persones en adquirir la llengua de signes i la llengua oral (com a L1 o com a L2), a més de l'ensenyament del registre vernacle o estàndard per als àmbits formals i no formals, respectivament. L'autor acaba denunciant la manca d'estudis sociolingüístics (sobre la competència, l'actuació i les actituds) i de centres educatius especialitzats en aquest tipus d'ensenyament dedicat a sords.

José Antonio Samper Padilla: “Los estudios sobre variación fónica en el español de España”. És un estat de la qüestió dels treballs labovians que s'han centrat en el nivell fonològic del castellà espanyol. La primera variable lingüística que tracta Samper és l'aspiració i la pèrdua de /-s/ al centre i sud d'Espanya. La segona variable estudiada és la /-r/, que experimenta dos processos: un d'afebliment i de pèrdua i un altre de neutralització amb /-l/. La tercera variable és la /-n/, que també pateix l'elisió al costat d'altres fenòmens, com la velarització i la nasalització. La quarta variable és l'elisió de /-d-/ intervocàlica. La cinquena és el canvi de /s/ a /θ/. Finalment, repassa la fricativització de /c/, variant que també retrocedeix, sobretot entre les dones, que tornen a ser les capdavanteres de l'aplicació d'una norma de prestigi contra una norma dialectal.

Maria Teresa Turell Julià: “El temps aparent i el temps real en estudis de variació i canvi lingüístic”. Aquest article es proposa desenvolupar els aspec-

tes teòrics i metodològics que envolten el tractament de les nocions de *temps aparent* i *temps real* en els estudis de variació sociolingüística. Aquestes dues nocions se situen en el canvi de paradigma lingüístic que ha representat: *a)* l'adopció d'aspectes teòrics com el conceptes de funció, significats socials i estilístics, variació i canvi lingüístic, relacions bidireccionals entre sincronia i diacronia, i variació interna i externa, i *b)* la proposta de diversos principis (estabilitat, canvi des de dalt, canvi des de baix) que han guiat la recerca en aquest camp. El cos de l'article tracta de les relacions entre temps aparent i temps real, els tipus d'estudi (*rèplica* i *mostrar*) i les perspectives de recerca en temps real aplicades a diverses comunitats de parla catalana.

4.3 Lingüística aplicada

La mitja dotzena de treballs que hem classificat sota aquesta etiqueta són els que resumim tot seguit.

Dolores Azorín Fernández i María Antonia Martínez Linares: “Sobre los límites de la gramática en los diccionarios (una ojeada a la evolución de las indicaciones gramaticales en los diccionarios monolingües del español)”. És una anàlisi gramatical a partir de la informació que proporcionen els diccionaris. Les autores s'ocupen de l'evolució del tractament que fan els diccionaris monolingües del castellà dels verbs transitius que accepten construccions pronominals —des de les edicions inicials del *Diccionario de la Real Academia de la Lengua Española* (DRAE) fins als nostres dies. Amb aquest estudi es pretén no només valorar com la lexicografia pot beneficiar-se del desenvolupament dels estudis gramaticals, sinó també mostrar com cal fixar un límit en la quantitat d'informació gramatical inclosa en un diccionari, la qual de vegades és molt útil per als investigadors, però no per als usuaris.

Antonio M. Bañón Hernández: “Las nuevas tecnologías y la comunicación de jóvenes y adolescentes. Usos y discursos”. Aquesta investigació reflexiona sobre la comunicació juvenil i els nous mitjans de comunicació. A partir d'un qüestionari presentat a alumnes matriculats en dos centres d'ensenyament de secundària de la província d'Almeria, l'autor analitza, per un costat, el domini que declaren els joves i adolescents de les noves tecnologies en comparació amb els adults; i, per un altre costat, el tipus de connexió a Internet de què disposen, els usos que en fan i el temps que solen dedicar a navegar per la xarxa. S'hi contrasten els alumnes d'un institut públic on apareix un notable percentatge d'alumnes immigrants (o pertanyents a famílies els pares dels quals immigraren a Almeria fa anys), i els d'un institut concertat on no hi ha gaire presència d'alumnat d'origen immigrant.

Miguel Ángel Campos: “Big is beautiful: automobiles as seen by (and shown to) men in advertising in the early 1990s”. Es tracta d’una anàlisi de la publicitat de cotxes, els quals han estat sempre associats amb els homes a partir del seu paper suposadament superior sobre la família i el món. Tal atribució es reflecteix en una sèrie de connotacions presents en la publicitat d’automòbils, basada no només en les imatges sexuals, sinó també en la manera com se suposa que han de conduir els homes. Citant exemples d’un corpus d’anuncis de cotxes britànics de la dècada dels 90, l’autor tracta d’identificar les diverses recurrències conceptuals en la publicitat, que tracten els cotxes com a font de plaer i com a escenari d’agressió i lluita entre els individus.

Ana Isabel Navarro Carrasco: “El Atlas de Venezuela a la luz de la lexicografía”. Després de narrar totes les vicissituds amb què fou elaborada l’obra *El español en Venezuela*, de M. Alvar (2001), l’autora repassa un total de 50 mots, exposats segons l’ordre d’aparició en els mapes, tant si són utilitzats pels veneçolans com també per altres parlants hispanoamericans (segons es comprova en el *Diccionario de americanismos*, de López Morales), però que són desconeguts pels castellanoparlants espanyols. D’aquesta manera l’autora constata que el 78% d’aquest vocabulari està recollit al DRAE. Finalment, el treball es complementa amb la relació de mots que enregistra el DRAE, els estats i les localitats enquestades per M. Alvar, la relació dels mots estudiats per ordre alfabètic i les abreviatures utilitzades.

Susana Pastor Cesteros: “Enseñanza de español con fines profesionales y académicos y aprendizaje por contenidos en contexto universitario”. L’article analitza les característiques de l’aprenentatge de la llengua per continguts (Aprenentatge Integrat de Continguts i Llengües Estrangeres, AICLE), ja conegudes quan es refereixen a l’ensenyament primari i secundari, però que són diferents en l’ensenyament universitari. A partir de l’experiència de l’alumnat del programa Erasmus que aprèn castellà a la Universitat d’Alacant, es comprova que, a més del coneixement instrumental d’aquesta llengua, és necessari complementar aquest procés amb l’aprenentatge d’un llenguatge d’especialitat, fet que té implicacions terminològiques, textuais i pragmàtiques, a fi de garantir a aquest alumnat l’estudi que fa en castellà de les diferents disciplines que cursa (Infmeria, Dret, Història, Química, etc).

Leonor Ruiz Gurillo: “Para una aproximación neogriega a la ironía en español”. Aquest treball ens planteja una alternativa complementària per a analitzar la ironia. Si bé en un principi aquest tret lingüístic ha estat estudiat des del model griceà i les teories rellevantistes del fingiment i de la manifestació explícita, l’autora ens acosta ara a una proposta a partir de la pragmàtica de S. C. Levinson. En aquest cas, amb el requisit de qualitat, aconseguim una inversió irònica, manifestada en la llengua per mitjà de marcadors; amb

el principi de quantitat tenim la ironia prototípica, i amb el principi de manera i el d'informativitat s'arriba a la ironia no prototípica, totes tres amb uns indicadors que, igual que els marcadors, són elements lingüístics que ajuden a interpretar la ironia.

4.4 *Vària*

Finalment, hem classificat dins la secció de *vària* les tres últimes contribucions.

Nicolien Montesano Montessori: “La Voz del Viejo Antonio en el discurso del Movimiento Zapatista en México”. A partir de l'anàlisi crítica del discurs i de les estratègies discursives, l'autor investiga com les històries narrades per Antonio, possible personatge relacionat amb el combatent mexicà Marcos, es poden interpretar dins d'una cosmovisió maia. Aquests textos estan relacionats amb el Polpo Vuh, la “bíblia” maia, i són una alternativa a la Teoria de l'Alliberament i, en general, a la ideologia que proposa la religió catòlica. Segons l'autor, aquests textos es troben actualment en la base ideològica de l'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional de Chiapas.

Irene Prüfer Leske: “El viaje científico canario-americano (1799-1804) de Alexander von Humboldt. Diarios y relaciones epistolares y su recepción en la literatura en el siglo XXI”. Aquest treball ressalta, en un primer apartat, la figura d'Alexander von Humboldt per la seua contribució al món de la ciència i, a més, analitza tot el ressò que la seua activitat ha assolit fins a l'actualitat. A partir de la novel·la *Die Vermessung der Welt*, de Daniel Kehlmann (2005) i de l'obra de teatre *El comienzo de un largo viaje. Humboldt en Tenerife*, d'Antonia Jaster y Ulises G. Hernández (2010), mostra el reflex que ha tingut en la literatura la seua experiència de la pujada al volcà del Teide. Aquest motiu i després l'ascensió al volcà Cotopaxi y Pichincha, a Quito (Equador), serveix a l'autora per a defensar el mètode científic, basat en els errors i les rectificacions, experimentat per Humboldt.

José Romera Castilla: “Un paisano alicantino ilustre: Ruperto Chapí, más allá de los escenarios madrileños”. Amb el punt de partida de cinc tesis doctorals dirigides per l'autor i que analitzen la cartellera teatral de quatre ciutats (Alacant, el Ferrol, Albacete i Segòvia), José Romera posa en valor l'obra musical del villener Ruperto Chapí. Amb les dades aportades per les esmentades tesis fa una anàlisi quantitativa de les obres de teatre en tres grups: de declamació, líriques i altres. En el segon apartat fa un inventari de les obres representades i, dins d'aquest grup, esmenta les que pertanyen al mestre Chapí amb l'objectiu de remarcar que el nombre de reposicions de teatre líric és major i que, a dins d'aquest contingent, destaca clarament el percentatge d'obres del compositor villener.

